

Роман Скакун,
Український католицький університет (Львів)

СІОНІСТИ-МУРАШКІВЦІ: ЗАБУТІ ЖЕРТВИ РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ

Присвячено репресіям радянської влади проти секти сіоністів-мурашківців, яка вважалася «протидержавною» та «бузувірською» через свій містично-екстатичний культ, антимілітаризм, суботництво й негативне ставлення до колгоспів. У 1940-1941 та 1944-1953 рр. понад 100 сіоністів були засуджені за «антирадянськими» статтями на 5 – 25 років виправно-трудоих таборів.

Ключові слова: *сіоністи-мурашківці, сектанти, радянські репресії.*

Реабілітація жертв політичних репресій радянської доби, започаткована в Україні ще в квітні 1990 р. відповідним законом, не зводиться до матеріальних компенсацій та пільг репресованим. Не менш важлива й історична реабілітація, відновлення історичної справедливості та оприлюднення правди. Нині вже багато написано про репресії супроти духовенства різних Церков, про переслідування свідків Єгови, п'ятидесятників, баптистів, членів деяких інших відносно численних конфесій (дослідники цих питань походять, як правило, з числа самих віруючих). Проте в Україні є й чимало невеликих релігійних груп, саме існування яких широкому загалу невідоме. Самі вони навряд чи розкажуть громадськості про свою історію, хоча й постраждали від радянської влади не менше за інших. Тим важливіше дослідити їхній досвід радянських репресій, причому вже сьогодні, коли жива ще пам'ять про ті часи й живі поодинокі свідки. Власне це актуальне завдання й ставив перед собою автор, пропонуючи читачеві дослідження дуже своєрідної секти – так званих сіоністів-мурашківців.

Певна література про мурашківський рух з'явилася ще в радянський час. В основному це численні, але позбавлені наукової вартості замітки в пресі та згадки в різних «анти сектантських» книжечках. З публікацій більш наукового характеру можна відзначити хіба що праці брестського дослідника Болеслава Камейші¹. Із середини 1970-х рр. мурашківці надовго випали з поля зору науковців, і тільки недавно, паралельно з автором цих рядків, їхню історію та сучасним станом зацікавилася польська дослідниця Юстина Хмелевська, яка видала на цю тему окрему книжку². Жодна з дотеперішніх праць, утім, не висвітлює питання радянських репресій супроти мурашківців – у радянський період цього, звісно, не дозволялося, а сучасна книга Ю. Хмелевської присвячена головню етнографічному описові мурашківців як релігійно-культурної групи. Заповнити цю прогалину й показати на конкретному прикладі суть та механізми радянської політики проти «сектантів» – головна мета цієї статті.

Основний текст статті: Секта мурашківців сформувалася на початку 1930-х рр. навколо Івана Мурашка, «пророка Іллі, Ангела Завіту й Отця Сіону», і його духовної жінки-пророчиці Ольги Кирильчук, «Матері Сіону й Жертви Христової». Ключовим моментом у творенні «сіонської віри» стало «зняття печатей» з

О. Кирильчук у 1932-1933 рр., яке мало стати — згідно з одкровенням самої ж Ольги — спокутною жертвою за гріхи світу й полегало в тому, що Мурашко за допомогою бритви робив на її шкірі глибокі надрізи, а кров, що спливала з ран, збирав у пляшки. Згодом ця кров використовувалася для різних ритуальних цілей: її виливали в річку Горинь для освячення світу, нею омивали всіх віруючих-сіоністів, її застосовували для зцілення хворих тощо. Більшість Мурашкових послідовників, котрі називали себе «євангельськими християнами святими сіоністами», були, як і самі Мурашко й Ольга, колишніми п'ятидесятниками, а сам рух відзначався характерним для п'ятидесятництва містично-екстатичним культом: радіння з танцями, плесканням у долоні, говорінням «незнайомими мовами» та ін. Ще однією особливістю була юдаїстична старозавітна регламентація: сіоністи святкували, крім неділі, також і суботу; не жували свинини й іншого «нечистого» м'яса (забій худоби проводив у них спеціальний різник за типово юдейським ритуалом) тощо. Посилаючись на шосту заповідь, сіоністи категорично відмовлялися брати до рук зброю. Згідно з «сіонським законом», чоловіки-сіоністи повинні були не голити бороди й коротко стригти волосся, а жінки – завжди носити хустку, довгу спідницю й фартух.

У 1936 р. приблизно 100 сімей (500 душ) мурашківців (їхня загальна кількість тоді становила близько 1000 осіб) утворили на хуторі Зарічиця біля с. Бережниця теперішнього Дубровицького району комуну на засадах спільності майна та праці. Вона називалася «Новий Єрусалим» і мала стати зачатком Царства Божого, але через протидію польських властей у 1938 р. була розпущена, а обое «пророків» виїхали до Аргентини з наміром організувати еміграцію своїх послідовників і продовжувати розбудову Нового Єрусалиму вже за океаном. Цим планам завадила війна. Тим часом в Україні та Білорусі, в кількох громадах сіоністів (т. зв. «сіонах») на момент приходу радянської влади залишалось 700–800 послідовників мурашківського вчення; з них 15 сімей і далі мешкали в колишньому «Новому Єрусалимі».

Існування мурашківської комуну в Зарічиці – нехай і в значно зменшеному вигляді – не могло не привернути уваги каральних органів, тим паче що мурашківці не практикували конспірації, а їхнє керівництво відкрито заявляло про те, що безбожна радянська влада довго не проіснує. Уже в червні 1940 р. були заарештовані більшість членів сіонського активу, що жили в «Новому Єрусалимі»: син «Матері Сіону» Михайло Кирильчук, її брат Л. Кравчук, «апостоли» Н. Бабак, І. Вознюк і П. Лемеза, «апостольські учні» А. Шавлай, Н. Ковальчук, О. Пархомчук. Після тривалого, аж до середини 1941 р., слідства вони були визнані винними в тому, що «належать до антирадянської сектантської організації сіоністів-мурашківців, проводять контрреволюційну агітацію серед населення Дубровицького та інших районів, пов'язані з керівниками організації Мурашком Іваном та Кирильчук Ольгою, що проживають в Аргентині», – і засуджені на 5–8 років виправно-трудоих таборів³.

Утім, серед сіоністів не було цілковитої одностайності у ставленні до нової влади. Більшість – у т. ч. й основна частина проводу – провіщали безбожній владі швидку загибель, однак дехто з сектантів і в до-, і в післявоєнний час мав

ілюзорну надію, що нова влада з її гаслами рівності й братерства дозволить їм знову зорганізуватися на тих «першохристиянських» засадах єдності, що панували в «Новому Єрусалимі», і сприятиме утвердженню цих засад у радянському суспільстві й усьому світі. Дехто навіть звертався до державних органів з пропозицією утворити окремий колгосп із сектантів. Влада, звичайно ж, не погодилася на такі пропозиції, та ідея мурашківського колгоспу була все-таки зреалізована. Сталося це в с. Упирово Івановського району тодішньої Пинської області під проводом мурашківського «апостола» Никифора Палта. Коли навесні 1940 р. в с. Упирово створювали колгосп ім. Леніна, віруючі-сіоністи числом 12 сімей подали заяви на вступ, але висунули свої вимоги – не працювати в суботи й неділі. Вимоги ці, ясна річ, були відкинуті, і до колгоспу з 12 сіоністських господарств прийняли тільки два. Решті виділили землю як одноосібникам, проте вони не стали її ділити, а заснували – за термінологією каральних органів – «лжеколгосп»: звезли інвентар, звели тяглову худобу в одне місце, разом обробляли землю, харчі ділили за числом їдців. Упирівський «лжеколгосп» існував недовго. Органи безпеки розцінили його як спробу «підірвати й ослабити міць соціалістичної системи» – і керівники упирівської громади були заарештовані й засуджені за антирадянську діяльність на 8 років таборів⁴.

Подальші репресії спровокувало «духовне піднесення», яке виникло серед сіоністів «Мотольського сіону» (Івановський р-н Пинської обл.) на тлі остраху перед новою владою. Як розповідала авторіві Олена Солоницька, 1920 р. н., у той час «пошла молва, що всіх сіоністів вивезуть... вже деякі собі сухарів насушили на дорогу». І саме тоді, у березні 1941 р. двоє сіоністок – «диякониса» Тетяна і «пророчиця» Томашевська – почали проповідувати «отриману від Духа» новину про «скорий суд Божий» і про Гітлера як караючу руку Божу: «через її такий голос був, через тую пророчицу: мой народ, не бойся, я ізбрав Гітлера в заштиту сіоністам, а в наказаніє нечестівцям». Ці об'явлення викликали у сіоністів – що були занепали духом після від'їзду «духовних батьків» Івана Мурашка й Ольги Кирильчук та розпуску «Нового Єрусалиму» – великий ентузіазм; вони почали ходити з проповідями по селах, закликаючи людей приймати, доки ще не пізно, заповіді Божі. Передбачуваним результатом цього «піднесення» став арешт 4 квітня 1941 р. дванадцяти його активних діячів: обох пророчиць, «апостольського учня» Степана Стасевича, Максима та Василя Мазьків, Г. Верховця, Сергія і Карпа Бартошів та ін. Ніхто з них, наскільки відомо, додому вже ніколи не повернувся. Зокрема, Степан Стасевич помер 10 січня 1941 р. в Унжинському ВТТ; там-таки в 1942 р. померли Сергій Бартош і його син Карпо⁵.

Доля інших заарештованих склалася по-різному. Леон Кравчук перебував у Дубенській тюрмі аж до початку війни, а перед приходом німецьких військ був випущений. Дехто, як-от Н. Палто, О. Пархомчук, М. Кирильчук та Н. Ковальчук, підпав під указ Президії Верховної Ради СРСР про амністію колишнім польським громадянам від 12 серпня 1941 р. Інші ж, як-от А. Шавлай та Н. Бабак, повністю відбули 5-річний термін ув'язнення і повернулися додому тільки в 1948 р. Ще інші, як-от Іван Вознюк, загинули у таборах⁶.

Після війни діяльність сіоністів знову активізувалася, завдяки зусиллям «Матері Слави» – Любові Ушенко з с. Країв Гоцанського району Рівненської області, яка взяла на виховання двох малолітніх унучок Ольги Кирильчук. Через цих дітей, вважали сіоністи, промовляв Дух Божий, і до Краєва почалося масове паломництво віруючих.

Новий конфлікт сіоністів із радянською владою був неминучий. Анти-мілітаризм, суботництво, містично-екстатичний культ – кожен з цих трьох моментів міг сам по собі стати підставою для віднесення секти в розряд «анти-радянських» чи «бузувірських». Суботництво, зокрема, зумовлювало небажання більшості (хоч і не всіх) сіоністів йти в колгоспи, де їм, зрештою, довелося б працювати «поряд з грішниками». Більше того, саму ідею альтернативної утопії, Царства Божого на землі, адепти утопії комуністичної трактували як «анти-радянську». Під цим оглядом дуже показовою є та термінологія, за допомогою якої слідчі інтерпретували й протоколювали свідчення заарештованих сіоністів: «Секта мурашківців проповідує такі погляди, що замість існуючої радянської держави повинна бути й буде утворена інша держава, в якій існуючий політичний лад повинен бути й буде замінений іншим ладом, основаним на релігійному сектантському вченні мурашківців»⁷.

Уже в 1944-1945 рр., коли відбувалася мобілізація до Радянської армії, багато сіоністів ухилилося від призову, а дехто, будучи призваним, відмовився брати до рук зброю й пішов під суд. Так учинили, скажімо, Устим Василюк, Петро Дзюбук, Мефодій Ляховчук, котрі були засуджені на 10 років ВТТ⁸. На початку 1948 р. активізація діяльності сіоністів, їхні паломництва до Краєва та їхнє негативне ставлення до колективізації й інших заходів радянської влади спричинили новий виток репресій. Наприклад, у 1949 р. брестський уповноважений Ради в справах релігійних культів зазначав: «Останнім часом виявлено в Високовському районі в сс. Бушничі, Верховичі, Голя, Кугаковичі, Омелянець, Суходол 14 сімейств сіоністів-мурашківців, діяльність яких виявляється в зриві держзаходів, наприклад, по хлібопоставках, колективізації тощо. Такі самі групи виявлені в с. Городно Антопольського району та в с. Скурати Івацевицького району. В результаті вжитих заходів органи радянської влади вилучили й віддали під суд 14 чоловік у Високовському районі, 6 чоловік в Антопольському районі та 5 чоловік у Івацевицькому районі».⁹

Серед «вилучених та відданих під суд» на Берестейщині були М. Янчук, Михайло та Роман Стельмахи, І. Леонович, К. Василюк та ін. У середині 1949 р. завдано «оперативного удару» по «краєвському центру сіонської пропаганди»: десь у серпні 1949 р. в Зарічці заарештовали А. Шавлая, а в вересні 1949 р. в Краєві – саму Любов Ушенко разом із найактивнішими сіонськими проповідниками: А. Василюком, Д. Дзюбуком, К. Сидоришином, Н. Бабаком. Вироки: 8-10 років таборів.

Проте арешт більшої частини сіонського активу не загамував того ентузіазму, що розгорівся навколо «святих дівчат», через яких промовляв «голос Божий». Коли заарештували Л. Ушенко, внучок Ольги Кирильчук, Любу й Марусю, взяла під опіку сестра «Матері Сіону» Анастасія Ковальчук, котра стала тепер

фактичним керівником секти. Протягом 1949-1950 рр. у Краєві й далі регулярно відбувалися зібрання, тривали й паломництва. Деякі сіоністи навіть почали переселятися до Краєва: близько півсотні з них оселилося в домі місцевої сіоністки Марії Ліснер, який отримав назву «храму-сіону».

У середині 1950 р. з дітей краєвських сіоністів віком від 7 до 15 років була утворена своєрідна молодіжна організація (за аналогією до радянських жовтенят чи піонерів). Ця організація, що налічувала приблизно 20 дітей (у т. ч. й осиротілих після арешту батьків), іменувалася «Воїнством Христовим». Для малолітніх «воїнів» були запроваджені спеціальні паспорти, чорні погони з жовтими нашивками, нагрудні знаки. Їхні керівники проводили з дітьми зібрання, на яких співалися псалми та декламувалися вірші релігійного характеру. Діти, зрозуміло, не ходили до школи в суботу, не відвідували культурно-просвітницьких заходів радянської влади¹⁰.

Колишня учасниця «Воїнства» Марія Лашук згадує його, як дитячу забаву: «Ми ж діти послевоєнні були... То не тільки ми, а всі діти ігралися в войнушки... Воєнне в голові, але перестраювалося на божественне: ми воїни Христа, ми сражаємося з гріхом... Такі в нас ігри були»¹¹. Однак радянські органи поставилися до цієї справи серйозно. «Воєнізована антирадянська організація» стала справжнім подарунком для органів безпеки. Отож у січні 1951 р. Країв знову накрила хвиля арештів: затримано, окрім Анастасії Ковальчук та Марії Ліснер, більш як двадцять сіоністів, у т. ч. й керівників «Воїнства Христового». Кілька осіб із тих, кому пощастило уникнути тюрми, перебралися з Краєва на хутір Зарічиця, де їх заарештовано вже в березні 1951 р. Вироки були дуже суворі: 10 або 25 років таборів. Остання громада сіоністів на чолі з Іваном Можейком та Параскевою Шупеник була ліквідована в Антопольському й Івацєвицькому районах Білорусі в березні 1953 р. – в результаті ще дев'ятьох сіоністів засуджено на 10 або 25 років ВТТ.

Наслідком цих репресій 1948-1953 рр. став цілковитий розгром «Сіону». Арешти охопили чи не всіх без винятку активних членів секти – особливо в 1951 р., коли брали вже «всіх-всіх, хто тільки називався сіоністом»¹². Для декого (Никифора Палта, Ананія Шавлая та ін.) це був уже другий арешт – уперше їх засудили ще в 1940-1941 рр. У деяких сім'ях були репресовані не тільки батько, а й мати та діти (наприклад, Костянтин і Єва Сидоришини та їхній син Петро). Ув'язнено також чимало молодих жінок, діти яких потрапляли в інтернати й нерідко назавжди втрачали зв'язок із батьками.

Табори, умови життя в яких не потребують коментарів, ставили перед тими з сіоністів, хто не хотів порушувати «заповідей», додаткові непереборні труднощі. Першою з них було святкування двох днів, а особливо суботи: «За два дні, суботу й неділю, – писав свого часу «апостол» Михайло Стельмах, – я там боровся до смерті, бо в той час на шахтах Воркути був один вихідний, і то за графіком»¹³. Дехто з сіоністів відмовлявся споживати страву із загального казана, де могло варитися й нечисте м'ясо, і мусив обмежуватися дуже скромним раціоном. Ось як описує своє перебування в таборі Олена Солоницька, заарештована в березні 1951 р.: «Я сиділа по п'ять суток у карцері

за суботу: один день дають виходний, а два дні не, а в мене ж два дні, – так вони беруть у суботу посаджать, а в четвер випускають. У четвер поробила, у п'ятницю, а в суботу оп'ять тудя... Як садовили в карцер... то на сутки 300 грам хліба і кружка холодної води, а більш нічого. І так було цілий год мене садовили, по п'ять, по п'ять суток у карцері. А ми ж теї піщі не брали з котла. Хліб возьмеш та й чай, та й усьо, так жили...»¹⁴.

Після повернення з таборів у 1958-1959 р. мурашківці спробували відбудувати своє, як вони кажуть, «общество» – спершу в Молдавії, а в тоді в м. Кустанай в Казахстані, де понад 100 сіоністів працювали за контрактом на промислових будовах як одна велика бригада й жили на засадах єдності майна та спільного столу. Однак у березні 1959 р. кустанайська громада була «викрита», а її керівники, Любов Ушенко та Іван Савов, засуджені на 10 років (їх, щоправда, звільнено вже в 1961 р.). У 60-80-х роках серед сіоністів випадки відмови від призову були радше винятком, ніж правилом, проте все-таки траплялися. Скажімо, сіоніст із Кустаная Зоровавель Василюк за відмову служити в армії відбув 2 роки тюрми, а по звільненні, за повторну відмову – ще 4 з половиною роки. Під час ув'язнення він регулярно сидів у карцері за небажання працювати в суботу і вийшов на волю вже в роки перебудови¹⁵.

З періоду хрущовської атеїстичної кампанії походить перший відомий нам документ, що визначав правовий статус мурашківців як «антирадянської» та «бузувірської» секти. Отже, в інструктивному листі уповноваженого Ради в справах релігійних культів по УРСР до обласних уповноважених зазначено: «Релігійним підпіллям, виходячи з прямого змісту цього терміну, називаються... законспіровані антирадянські релігійно-бузувірські організації, що завдають прямої шкоди державі самим фактом свого існування та формами своєї діяльності...: „Свідки Єгови”, „мальованці”, „скопці”, „сіоністи” (мурашківці), „червонодраконовці”, „адвентисти-реформісти” та ін.»¹⁶.

Статус «таких, що не підлягають реєстрації» був остаточно закріплений за сіоністами «Інструкцією про застосування законодавства про культу», ухваленою в спільній постанові Ради в справах РПЦ та Ради в справах релігійних культів 16 березня 1961 р. У ній сказано: «Не підлягають реєстрації релігійні громади й групи віруючих, які належать до сект, що їхне віровчення має протидержавний та бузувірський характер: єговісти, ІПЦ, ІПХ, адвентисти-реформісти, мурашківці тощо»¹⁷. Ця інструкція діяла до 1988 р.

На завершення згадаємо тих мурашківців, які загинули у завірюсі воєнних років. Наприклад, Євдокима Пилипчука із с. Підземення Антопольського району в 1942 р. німці розстріляли разом із сім'єю, а Олександр Пархомчук, повернувшись у 1945 р. з фронту, був убитий, потрапивши в засідку проти бандерівців. У матеріалах рівненського уповноваженого Ради в справах релігійних культів зберігається також надісланий від когось із місцевих мурашківців список 29 сіоністів, «які погибли наглою смертю от бульбовской банди...:

1. Довжика Василя Никитовича погинула сем'я, 11 чол., села Сохи;
2. Пруса Іллі погинула сем'я, 5 чол., села Орвяниці;
3. Пруса Степана погинула сем'я, 7 чол., села Бережниці;

4. Бугай Никита погіб, 1 чол., села Бережниця;
5. Солома Николай погіб, 1 чол., села Речиця;
6. Козубовського Трохима погібла сем'я, 2 чол.;
7. Зуйко Василь погіб, 1 чол.;
8. Дикон Михаїл погіб, 1 чол.».

У цьому ж документі читаємо: «Бульбовці вважають, що сіоністи є комуністами. Було рішення бульбовців знищити всіх сіоністів, але завдяки партизанам ми лишились живі. З с. Нивецька всі сіоністи вибралися в Дубровицю»¹⁸.

Цей список не зовсім достовірний, бо з інших джерел відомо, що «апостол» Михайло Дикон не загинув, а був у 1946 р. заарештований. Загалом же загинув від рук УПА багатьох сіоністів Дубровицького району, як і випадок, коли радянські партизани врятували нивецьких сіоністів, вивізни їх до Дубровиці, знаходять підтвердження у спогадах і переказах сучасних сіоністів. Скажімо, згаданого в списку Михайла Солому, – як розповіла авторові Надія Дзюбук, – «прив'язали в лісу до сосни, де комахник... і там він скончався. – За що вони його? – ...Ми не знаєм, за що, хто там одчитувався? Страшно, що робили бандерівці». Напади були вмотивовані, очевидно, засвоєною ще з довоєнних часів нехиттю до сектантів (а тим паче «сектантів-комуністів», що будували свою «комуну»), а також підозрами, що сіоністи співпрацюють з радянською владою. Зокрема, баба й тітка Марії Лашук були застрелені за те, що, незважаючи на заборону бандерівців, ходили в район, щоб домовитися про зменшення податку, а дядько Степана Стасевича був побитий так, що в результаті збожеволів, через підозру, що він щось доносить радянській владі¹⁹. Усього ж, за даними радянських органів, бандерівці знищили близько 15 сімей сіоністів²⁰.

Підсумовуючи, можна сказати, що за нашими підрахунками, основаними на опрацьованих карних справах та свідченнях самих сіоністів, у передвоєнний час радянська влада репресувала близько двох з половиною десятків сектантів-мурашківців. Щодо післявоєнного періоду (головно 1948-1953 рр.), то нам поіменно відомо дев'ять з половиною десятків (з можливих 110-120) засуджених тоді сіоністів. Для релігійної групи, яка в час післявоєнної активізації налічувала не більш як 900-1000 осіб, це дуже високий відсоток репресованих – мабуть, один із найвищих серед інших течій «релігійного підпілля».

Сьогодні в Україні існує одна-єдина громада сіоністів-мурашківців – у смт. Комінтернівське Одеської області числом у 435 душ (на початок 2010 р.). Серед них тільки одна літня жінка 1920 р. особисто пам'ятає табори ГУЛАГу, але багато тамтешніх сімей – це нащадки колишніх в'язнів сталінського режиму. Це невелике дослідження нехай буде даниною справедливості тим, хто безвинно постраждав за свою віру.

1 Камейша Б. И. Религиозная секта евангельских христиан святых сионистов и ее реакционная сущность: Дисс. ... канд. истор. наук. — Минск: Ин-т искусствознания, этнографии и фольклора АН БРСР, 1971; Его же. Кто такие мурашковцы. — Минск: Беларусь, 1970; Его же. Асаблівасці матэрыяльнага і сямейнага быту сектантаў-мурашкаўцаў // Этнаграфічны зборнік. — Мінск, 1973. — С. 129-138.

- 2 Chmielewska J. Święta krew, święty czas, święci ludzie. Historia i mitologia Ewangelicznych Chrześcijan Świętych Syjonistów (Murashkóvców). — Warszawa: Neriton, 2009.
- 3 Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 2912. – Арк. 3.
- 4 Справа Н. Палта, 1940 р. — Копія в архіві автора.
- 5 Розмова автора з Оленою Солоницькою та Надією Дзюбук, 8 серпня 2010 р.; дані товариства «Меморіал»: <http://lists.memo.ru>.
- 6 ДАРО. – Ф. Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 2243. – Арк. 28-36.
- 7 Справа Мойсея Янчука та ін., 1949 р. — Копії в архіві автора.
- 8 ДАРО. – Ф. Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 3371. – Арк. 64-71; Справа Мойсея Янчука та ін. — Копії в архіві автора. 1949 року засуджені за відмову служити в армії були звільнені достроково.
- 9 Государственный архив Брестской области. – Ф. 1339. – Оп. 1. – Д. 5. – Л. 60.
- 10 ДАРО. – Ф. Р-2771. – Оп. 2. – Спр. 3371. – Арк. 206-211.
- 11 Розмова автора з Марією Лащук, 1940 р. н.
- 12 Те саме.
- 13 Лист Михайла Стельмаха з 26 червня 1968 р. — Архів автора.
- 14 Розмова автора з Оленою Солоницькою, 1920 р. н.
- 15 Розмова автора з Юрієм Василюком, 1969 р. н.
- 16 Державний архів Львівської області. – Ф. Р-1332. – Оп. 2. – Спр. 19. – Арк. 93.
- 17 Инструкция по применению законодательства о культах от 16 марта 1961 г. // Законодательство о религиозных культах. Для служебного пользования. – М., 1969. — С. 143.
- 18 ДАРО. – Ф. Р-204. – Оп. 12. – Спр. 3. – Арк. 10.
- 19 Розмови автора з Надією Дзюбук, 1930 р. н., та Марією Лащук, 1940 р. н.
- 20 Дьяченко О.В. Пятидесятничество в Беларуси. — Могилев: МГУ им. Кулешова, 2003. — С. 42.

SUMMARY

Roman Skakun

EVANGELICAL CHRISTIANS – SAINT ZIONISTS (MURASHKOVTSI): FORGOTTEN VICTIMS OF SOVIET REPRESSIONS

The article discusses Soviet repressions against the sect of Evangelical Christians – Saint Zionists (Murashkovtsi) which was considered “subversive” and “barbarian” due to its ecstatic mysticism, objection to military service, Sabbath observance and negative attitude towards the collectivization. In 1940-41 and 1944-53 over 100 Zionists were arrested for “anti-Soviet activity” and sentenced to 5, 8, 10 or 25 years of GULAG.

Key words: Evangelical Christians – Saint Zionists, Murashkovtsi, sectarians, Soviet repressions.